

ÇÖLE İNEN NUR

da ne metin içinde ne de dipnotu veya bibliyografya yoluyla kaynak gösterilmiştir. 1969 ve 1975 baskılarına ilâve edilen iki kısa "Takdim" in ardından "İt-haf" a yer verilir. Daha sonra da "Bu Eser" başlıklı yazıda eserini tefsir, hadis, siyer ve nakil olarak en emin kaynaklardan devşirerek kaleme aldığını belirten Necip Fazıl, bunun bir ilim değil sanat eseri olduğunu, bundan dolayı kaynak göstermek endişesinden uzak bulunduğunu beyan eder. Böylece eser bilgi vermekten çok inanan insanın Hz. Peygamber'e olan sevgisinde ruhen tatmin olmasını hedef almıştır.

Necip Fazıl *Çöle İnen Nur*'da yer yer veciz, yoğun ve çarpıcı sıfatlarla zenginleşmiş bir şiir dili kullanmıştır. Özellikle diyaloglarda, kısa ve özlü vak'aların ifadesinde, daha önce kaleme aldığı *Hal-kadan Pırılıtlar*'ın diline ve üslubuna yaklaşmıştır. Eserine uzunca bir "Başlangıç" la giren yazar, temelini "Lev-lâ-ke..." hadis-i kudsîsine dayandırdığı, yaratılmış bütün varlıklar adına peygamberi minnetle övmeye başlar. Derin bir aşk, acz ve günah hissi, şefaât niyazı bu başlangıçta yer yer coşkunu bir lirizme ulaşan cümlelerle ifade edilmiştir. Şubat 1992'de 11. baskısı yapılan eserin bütünü doksan iki fasılda şu temel konularda geliştirilmiştir: Hz. Peygamber'in nesebi, yaşadığı dönem ve coğrafya, doğumu, çocukluk devri, ticaret ve aile hayatı, ilk vahiy, ilk müminler, Mekke mücadeleleri, mi'rac, hicret, Medine hayatı, gazveler, Kâbe'nin fethi, hayatından ve sünnetinden ibret levhaları, vefatı.

Necip Fazıl Kısakürek'in uzun bir na't karakterinde olan *Esselâm-Mukaddes Hayattan Levhalar* (İstanbul 1973) adlı kitabı da gerek yapı gerekse muhteva bakımından *Çöle İnen Nur*'un bir anlamda şiirleştirilmiş şeklini hatıra getirmektedir. Özellikle *O Ki O Yüzden Varız* ile (İstanbul 1961) *Esselâm* gerek fasıl-şiir sayısı (her ikisi de Hz. Peygamber'in yaşına telmihen altmış üç), gerekse bu fasıl ve şiirlerden bazılarının ortak başlıkları bu benzerliği düşündürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muzaffer Doğan, "Necip Fazıl Kısakürek'in Eserleri", *Suffe Kültür Sanat Yıllığı* 1984, İstanbul 1984, s. 233; Mustafa Miyasoğlu, "Çöle İnen Nur", *TDEA*, II, 165-166.

M. ORHAN OKAY

ÇÖLEMERİK

(bk. HAKKÂRİ).

ÇÖMEZ

Müderrislere ve
henüz icâzet almamış olmakla birlikte
medresede oda sahibi olan dânişmendlere
hizmet eden talebelere verilen ad.

Türkçe'de ne zamandan beri kullanıldığı bilinmemekle beraber XVII. yüzyılın sonlarında Çömez Ahmed Efendi, Çömez-zâde İsmail Efendi gibi çömez lakabını taşıyan âlimlerin bulunması (Şeyhî, I, 476; II, 270), bu tabirin en azından o dönemden beri kullanıldığını göstermektedir. Yalnız Osmanlı Türkçesi'nde bulunan ve yakın zamanlara kadar yazılı kaynaklarda kullanılmadığı görülen kelimenin Latince "dost, yol arkadaşı" anlamındaki *comesten* geldiği sanılmaktadır.

Çömezlik Türk-İslâm dünyasındaki usta-cı, uestat-şâkird, şeyh-mürîd geleceğinin bir başka halkasını teşkil etmektedir. Müderrisin yanında bulunan çömez hocasına hizmet eden, çantasını, cübbe ve sarığını hazırlayıp taşıyan, bu arada ondan usul erkân öğrenen, onun bilgisinden ve muhitinden faydalanan genç talebedir. Ayrıca bazı âlimlerin ve ilme değer veren kibar ailelerin sırf bilgi ve görgülerini arttırmaları için çocuklarını tanınmış hocaların yanına çömez olarak vermeleri de bilinen bir uygulamadır. Medresede oda sahibi dânişmend* ve suhte* lere hizmet edenlerse daha alt seviyede ve muhtaç durumda olan talebelerdir. Bunlar ağabeyi durumunda olan dânişmendlerin odalarını temizler, yiyecek ve erzakını alır, gerektiğinde yemeğini pişirirdi. Nitekim Ahmed Cevdet Paşa'nın medresede okuduğu sırada ailesinden düzenli para geldiği dönemlerde kendisine bir çömezin hizmet ettiği bilinmektedir.

Reşat Ekrem Koçu'nun bir iki nâdir örnekten hareketle çömezlerin dânişmendler tarafından kötü maksatlarla kullanıldığını ileri sürmesi zoraki bir yorumlamadır. İlimle ilgisi olmayan, bir yolunu bularak medreselerde oda sahibi olan bazı kötü niyetlilerin davranışlarını genelleştirmek doğru değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

B. Effendi Kerestedjian, *Dictionnaire Etymologique de la Langue Turque*, Londres 1912, s. 185; *Türk Lugatı*, II, 458; F. Gaffiot, *Dictionnaire Illustré Latin-Français*, Paris 1934, s. 347; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 476; II, 270; Fatma Âliye, *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı*, İstanbul 1332, s. 11; Pakalın, I, 381; R. Ekrem Koçu, "Çömez", *İst.A*, VIII, 4114.

MEHMET İPŞİRLİ

ÇÖMLEKÇİZÂDE RECEB ÇELEBİ

(bk. RECEB ÇELEBİ, ÇöMLEKÇİZÂDE).

ÇÖREKÇİZÂDE AHMED MÜNİR

(bk. AHMED MÜNİR BAHÂEDDİN).

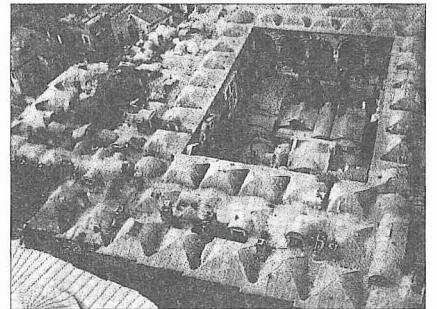
ÇUHACI HANI

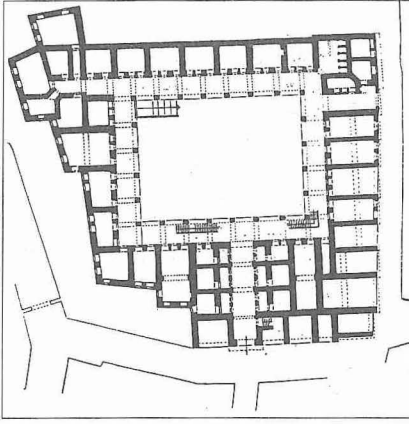
İstanbul'da
Kapalı Çarşı civarında
XVIII. yüzyılda yapılmış han.

Nuruosmaniye Camii avlusunun kuzeyinde, Büyük Çarşı'nın (Kapalı Çarşı) yakınında Mahmutpaşa Yokuşu başında bulunmaktadır. Sultan III. Ahmed'in sadrazamı Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa tarafından hayır eserlerine gelir sağlamak üzere yaptırılan han, kurucusunun 1718-1730 yılları arasındaki sadâreti sırasında inşa edilmiş olmalıdır.

İlk yapıldığında çuhacı tüccar ve esnafı burada toplandıktan başka çuhacılar loncası kethüdâsı da bu handa oturduğundan Çuhacılar Hanı olarak da anılmıştır. Bu büyük yapının esasının Bizans devrine ait olduğu yolundaki C. Gurlitt tarafından ortaya atılan söylenti hiçbir esasa dayanmaz. Çuhacı Hanı temelden itibaren bir Osmanlı devri Türk eseridir. Yalnız İbrâhim Paşa hanı yaptırmadan önce aynı yerde İğneci Elhac Hasan Ağa tarafından vakfedilmiş bir mescidin bulunduğu Hüseyin Ayvansarayî'nin ifadesinden anlaşılmaktadır. İbrâhim Paşa hanı inşa ettirdiğinde mescidi de hanın kapısı üstündeki mekânda ihya ettirmiş, aynı zamanda minber de koydurmuş olmalıdır. Ayvansarayî'nin ifadesinden, han yapıldıktan sonra Hasan Ağa'nın mescid vakfetmiş olamayacağı bellidir. Ha-

Çuhacı Hanı'nın kuş bakışı görünüşü
(A. M. Schneider, *Konstantinopel*, resim 65)

Çuhacı Hanı'nın üst kat planı (Güran, s. 220)

nın 22 Zilhicce 1163 (22 Kasım 1750) tarihindeki büyük Hocapaşa yangınında zarar gördüğünü Vâsıf tarihinde kaydetmiştir. Herhalde bu yangında içindeki tüccar malları ile ahşap kısımlar yanmıştır. XIX. yüzyıl başlarında handan çuha tüccar ve esnafı uzaklaşmış ve bunların yerini kuyumcu kakmacıları almış, günümüze kadar da bu esnafın toplandığı yer olarak gelmiştir. 1964 yılında Hakkı Göktürk'ün tesbitine göre ancak dörtte biri vakıflara ait olan handa esnafın çoğunluğunu kakmacı kuyumcular teşkil ediyordu. Bunların dışında gümüş, elmas, altın işleyen sanatkarlarla diğer bazı esnaf atölyeleri de vardı.

Temiz bir işçilikle tuğla ve taştan karma teknikte yapılmış olan Çuhacı Hanı, bu çeşit yapıların ekserisinde olduğu gibi iki katlıdır. Ortasında dikdörtgen biçimde bir iç avlu (21 × 28,5 m.) bulunur. Üst kat odalarının önlerinde pâyelere oturan kemerlerin teşkil ettiği revaklar vardır. Önceden mevcut sokağa uyması için bir cephenin üst katı taş konsollar üzerinde çıkmalı olarak yapılmıştır. Gerek üst kattaki odaların üstleri, gerekse revakın her bir bölümü, kurşun kaplı olan manastır tonozları ile örtülmüştür. Bütün benzeri hanlar gibi bu eser de kullananlar tarafından merhametsizce tahrip edilmiş, yapılan eklemeler ve değişikliklerle mimarisi bozulmuştur. Ayrıca avlunun ortasına çirkin binalar yapılmış, revakların önleri kapatılmış, hatta buralara son derece çirkin cepheler eklenerek mimari düzeni alt üst edilmiştir. Çuhacı Hanı'nın girişe göre sol tarafı, mevcut sokak dokusuna uymak mecburiyeti yüzünden intizamsız bir dış çizgiye

sahiptir. Giriş ise başka hanlarda rastlanmayan biçimde uzun bir dehliz halinde olup iki yanında bu dehlize dönük odalar bulunur. Böylece Çuhacı Hanı, benzerleri arasında mimarisi bakımından değişik özelliklere sahip önemli bir eser olarak ortaya çıkmaktadır. İçindeki mescid ise kapının üstünde bulunuyor ve bir merdivenle çıkılıyordu. 1914 yılına kadar kullanılan bu ibadet yeri daha sonra atölye haline getirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 78; Vâsıf, *Târih*, I, 66; C. Gurlitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1909-12, s. 50 ve IV.; A. M. Schneider, *Konstantinopel*, Mainz 1954 (hanın yüksekten çekilmiş fotoğrafı); Feridun Akozan, "Türk Han ve Kervansarayları", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 137, 149 (plan), 163 (fotoğraflar); *Eminönü Camileri* (nşr. Eminönü Müftülüğü), İstanbul 1987, s. 57; Ceyhan Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, İstanbul, ts., s. 117-118, 220 (plan), s. 248, rs. 13, 14; Hakkı Göktürk, "Çuhacıhanı" ve "Çuhacılar Hanı Mescidi", *İst. A.*, VIII, 4150-4151.

SEMAVİ EYİCE

ÇUHADAR

(چوخه دار)

Osmanlı Devleti'nde
Enderun teşkilâtında
Has Oda ağalarından biri.

Çuhadar, Farsça'da "yün kumaş" mânasına gelen çuhaya, "sahip olan" anlamındaki dâr kelimesinin ilâvesiyle oluşmuştur. Selçuklular'daki camedar'ın karşılığıdır. Yaygın olarak çuhadar şeklinde de kullanılır. Çuhadarlık Çelebi Sultan Mehmed zamanında (1413-1421) ortaya çıkmıştır. Başçuhadar ağa ve maiyetindeki ikinci ve üçüncü çuhadarların başlıca görevleri padişahın yağmurluğunu, kürk, kaftan, ayakkabı ve çizmelelerini korumak, merasimlerde ve binişlerde bunları bir yerden bir yere taşımak, bayram törenlerinde halka para serpmekti. Başçuhadar ağa aynı zamanda padişah bir yere giderken veya cuma selâmlığına çıkınca gerektiğinde çuhadarlarla birlikte bostancıbaşı, büyük ve küçük mîrâhur ağalarla kapıcılar kethüdâsının, solakların ve sandalcıların nâzirliğini yapardı.

Başçuhadarın teşrifat görevleri de vardı. Meselâ vezîriâzam, şeyhülislâm, Kırım hanı ve rikâb-ı hümayun kaymakamlığına tayin edilenleri sarayın Soğukçeşme Kapısı'nın iç tarafında karşılar, yandaki peyk ve solaklarla birlikte bun-

Başçuhadar ağa
(Ârif
Mehmed
Paşa,
Mecmûa-i
Tesâvür-i
Osmâniyye,
İstanbul 1279,
levha II)

ları Orta Kapı'ya kadar götürürdü. Padişah Beşiktaş'taki sarayda ise, adı geçen görevlileri Çinili Meydan'da karşılayarak padişaha götürür ve görüşme bittikten sonra geri getirirdi. Bu hizmetlerine karşılık yeni tayin edilen mevki sahibinden belli miktarda bir para alırdı. Çuhadarın XVI. yüzyılda yevmiyesi 20 akçe idi. Bu ücret XVIII. yüzyılda 35 akçeye çıkmıştır; ayrıca zeâmet'i vardı. Fâtih Sultan Mehmed, öteki Has Oda ağaları gibi çuhadara da yılda dört kaftan verilmesini emretmektedir (Özcan, s. 46). Çuhadar mevlidlerde 170 altın bahşış alırdı. Çuhadar odasının âmiri olan başçuhadar terfi ederse silâhdar, dış hizmete çıkarsa XVII. yüzyılda beylerbeyi ve vezir olurdu. Yeniçeri ağalarının bir ara ağa bölüklerinden tayin edilmesi sırasında bazı çuhadarların ağa olarak da görevlendirildiği olmuştur.

Çuhadar XVIII. yüzyıl başlarına kadar protokolde has odabaşından hemen sonra gelirken Çorlulu Ali Paşa'nın silâhtarlığı zamanında silâhtarlığın altına düşmüş ve silâhtar ağanın yokluğunda onun vekilliğini yapar olmuştur. Kendisinden sonra rikâbdar ağa gelirdi. "Çâr erkân-ı cûvânî" denilen has odabaşı, silâhdar, çuhadar ve rikâbdar ağalar padişaha doğrudan arzda bulunma yetkisine sahiptiler. Padişah bir yere gittiğinde başçuhadar ağa rikâb-ı hümayunun sağında yürür, ikinci çuhadar kırmızı atlas keçe içindeki ayakkabıyı belindeki gümüş paftalı kuşağın yan tarafında asılmış durumda taşıyarak giderdi. Çizmeci denilen üçüncü çuhadar başçuhadarın ardından yürüyerek padişahın yedek çizmesini taşır, dördüncü çuhadar ise onun ardından yürürdü. Öteki çuhadarlar ri-